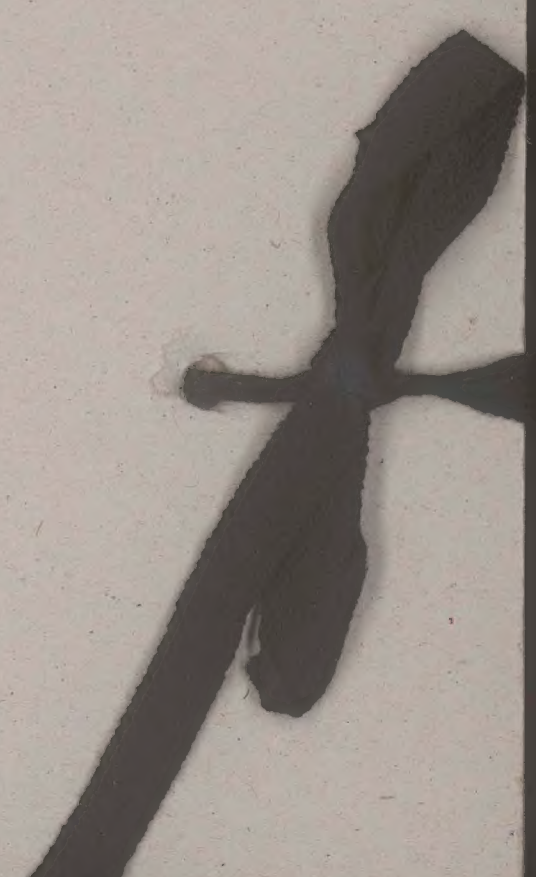
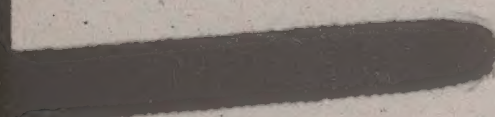
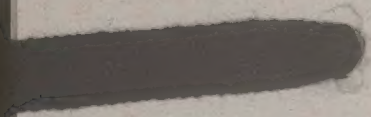

5536

IV

5536

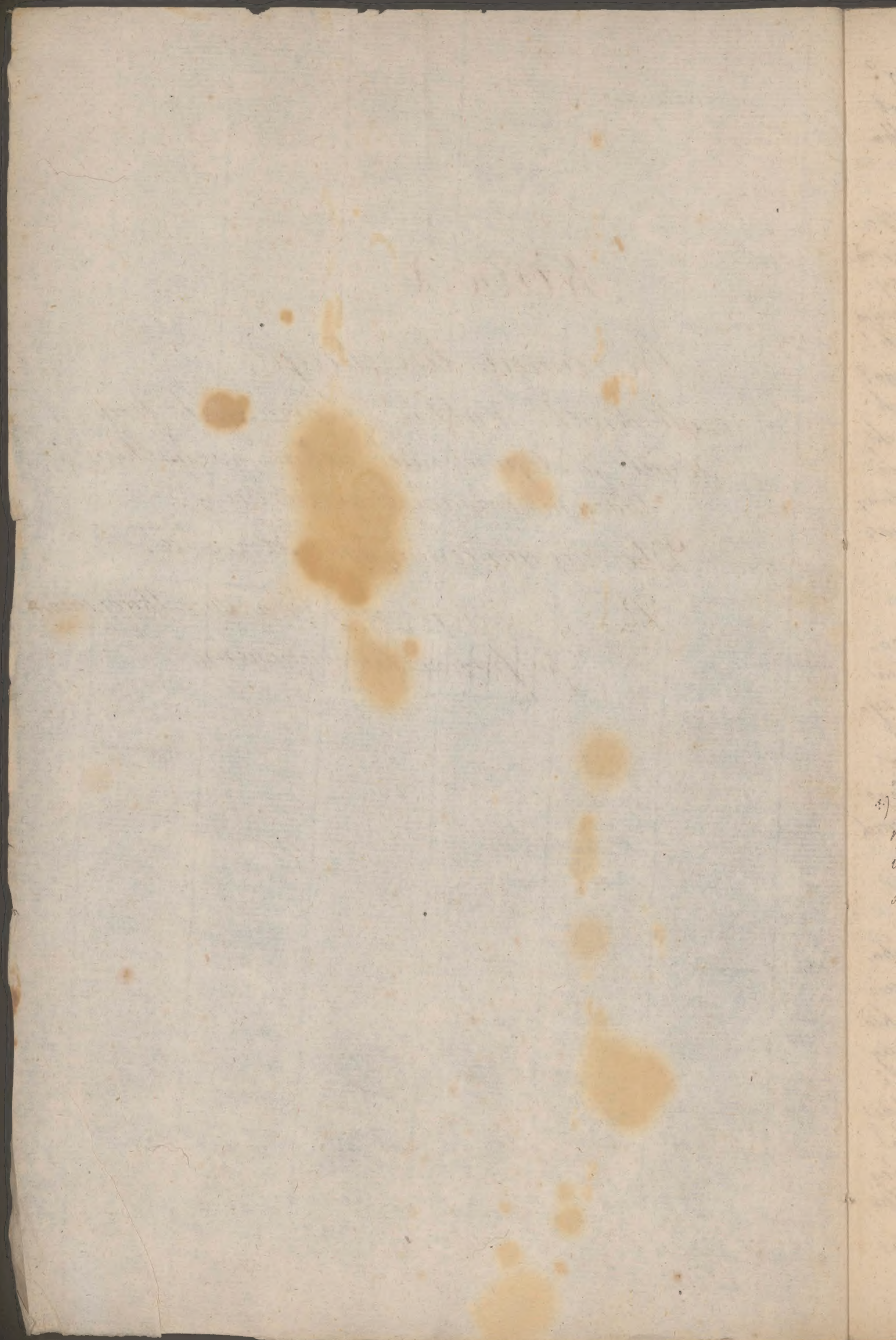
1830
N. Inv. 5536

KODEX

Rozumu ludzkiego,
czyli krótki wykład pierwszych pra-
widel. postępowania iakie wszystkim
ludziom rozsądek wskazuje,
Dla zapewnienia im szczęścia.

Przez J.^o Leclerc, członka wielu Akademii,
po francuzku napisany.

Kodex

Rozumu ludzkiego.

I. Urodzenie człowieka. Rozwinięcie jego organów, — pierwsza siewiatła rozumu.

^{zawieszek człowieka w żywocie matki} ^{stony}
Kobieta ^{rodzi} człowieka ^{powstaje} w której wzrastał. Człowiek przychodzi na świat; organa jego rozwijają się; doświadcza ich, oddycha, ugiwa zmysłów; przykrość, caucie mu dać potrzeby, które przez krzyk okazuje; gdy sypia, żądze, zaspokoje, łagodzi się, kontent, kosztuje uciechy. Każdy dzień odradza mu podobny ciąg potrzeb, pomocy i cierpień.

Wszystkie władze jego następnie się rozwijają: myśli, zastanawia się nad sobą, uważa przedmioty które go otaczają; rozumie różne istoty; postrzega sobie podobnych; nabywa wyobrażeń, porównywa, rozróżnia, rozważa, rozumie na koniec; lecz własnego początku żadna nie pozostać mu pamięć.

II. Użycie rozumu.

Człowiek którego rozum do pewnego doszedł stopnia dojrzałości, ^{chce} i tak go zacząć używać, zapyta siebie samego: Czym jestem? gdzie jestem? od jakiego momentu, ^{do roku} jak, i przez kogo istnie? Mam jakie prawo do tego co mnie otacza? ~~Właśnie~~ wolny Inni mająć tak

do mojej

*) Teofrast zastanawiając się nad naturą człowieka, powiedział: „O jak człowiek jest niepojętą istotą! co za śmieszne potężenie nierozumnych umiejętności i głębokich uwag! tak krótkie trwanie, a tak obszerne widoki! tyle wiadomości w rzeczy prawie niewiemych, a głębsza gruba ciemnota tego, co go najbardziej interesuje! ten pierwiastek, który myśli, który tak docieka, a nie może poznać siebie samego! na-

koniec

nakonie ta niewyta i gda szczytowi,
przy ograniczonych sposobach i statym
świecie, pozyskania szczęścia.

Do macy osoby? Testem wolny?
Od kogo zależy, albo do czego jest
przywiązane moje szczęście ^{lub} albo
nieszczęście?

III. ^{Poznanie} Wiadomość Boga Stwórcy.

Człowiek głęboko zastanowi się, mó-
wiąc: nie stworzyłem tego wszy-
stkiego co ~~koła~~ ^{widzę} ~~mnie~~ ^{siebie} widzę; ledwo
poznawać mogę przedmioty. Eh!
czyli lepiej znam siebie samego?
Nie mogę dociec sprzeczności moich
organów ani władz umysłowych,
ani związku ^{pojęcia} który je spaja.
Więc nie daję sobie cięstestwa;
mój byt pochodzi, bez wątpienia,
od istoty nierównie wyższej.

IV. Bóg zachowawca.

Ta istota najwyższa która zo-
wie się bogiem, obmyśliła moi
zachowanie, gdy uczyniła mój ży-
woć przeciwnym, nadała mi
rozum, i środki wskazata do
utrzymania moiego: w czym iego
mądrość i dobroć równie jak ^{moja} wszech-
moc iasności.

V. Powinności człowieka względem Boga.

Wszystko winienem Bogu; obo-
wiązki moje względem niego nie
mają innych granic nad te, któ-
re podobato mu się, założyć moim
naturze, siłom mojego ciała, i
władzom mey Duszy. Lecz jakie
wyptacie się z takiego długu? I
coż mogę uczynić dla tego który
niczego mi potrzebuje? — Upu-

koru

Można tu przytoczyć następujące
wiersze Rasya młodego, które przyja-
ciel Wyprawę tego ~~człowieka~~ pi-
sma, znalazł w uśmieszkach swego
maczenia:

Czy ja, tak rozumnych Praw, nigdy utrzymam?
Jas się do ich ustawy, przygryzł ugnę zdaniem?
Zaledwie i znam — Bagna uwaga wskazuje,
Ich szych tylko i Mądrość, co niemi kieruje.
Odwiecznego Ułtada, kto zaprzeczy Sprawę?
Wszak kwiadek z Praw, musi mieć swego Prawdaog.
z Pienia o Religii.

(+) Jeszcze inny Wzrostek z tego Autora:

Mysł. To myśl, pochodnia we mnie zapalona,
Nie może mnie poogłuszyć z materji tona.
Widzę mą wielkość. Ciężkie i niegrabne ciato,
Nie jest zupełnym składowym, mą istotą całą.
Gdy rozważam, i twórcę się uwag rozbiorem;
Zaużę się szlachetniejszego natchnionego utworu.
Przechowywam się zatykać, że przez związki Dłutone,
Wzrostone Dwie Istoty są we mnie przeciwne.
Ciato, które formuje fibry i z krwią ranem;
Duch, co jest technikiem Dostwa i jego obracem.
Te Dwie Istoty, warty tajemni spoione,
W zamiarach swych bywają rzadko rozdzielone.
Ich rozkosze są wspólne, cierpię w nich i ferze;
Dusza zarządza ciatem, i siedzi przy sterze.
Lecz gdy niemożności orgo, ciato może brzuszy,
Nie raz się pałowanie chwile, i uciech Duszy.
Tak bez żęłbów i smutków, na strachu straszącym,
Od nawałności morskiej, i wiatrowi miotającym,
Steruik falom ulega, pędzony na skały.
Zwotać się próbuje magików, drzy wszystkie strachłaty;
Nakoniec morze z niewi będnego go chłonie.
Zginę; ale nasz nigdy nie ginie, nie tonie.
Wiemnie trwać będzie. Ciato, śmierci orgo wygnanie;
Rwie związki, rozdrieda je, i sprężyny psunie.
Lecz w istocie tak czytelny, nie się nie rozstada,
Bo żadnej mocy nie ma nad duszę smierci blade.
Cóż mówię? wszystkie ciato w dzień postrachione;
Wtórę znikły frazy z oczów, czyli są zniszczone?
Z kąd ta bojaźń nicości pochodzi tak dzika?
Nie się do niej nie wracam; wszystko z niej wynika.
Nie nie traci w swych związach szkiełko przysposobienie;
Nie nie zwraca w śmierci, najgłębsze ptożnienie.....

- korzu się przed nim; będę się uczył
praw jego; i stosować się będę do
fizycznego i moralnego porządku,
jaki postanowił w naturze. Ta
jest zasada moich powinności,
a czucie miłości i wdzięczności
pobudza mnie do wypełniania
ich z gorliwością.

VI. Powinności człowieka względem siebie samego.

Winienem przez uszanowanie
dla woli tego który mnie stworzył,
1.° nie krępować mojego bytu; nie
nastawiać na własne życie, które
tego jest dziełem. A zatem powin-
niem, 2.° używać tych władz
które mi nadat, i środków jakie
mi wskazał do zachowania tego
wszystkiego co tylko odebrałem od
niego.

VII. Wszystkie prawa czło- wieka pochodzące od Boga.

Jezeli mam jakie prawa, wszy-
stkie posiadam od Boga; żadnego
prawa nie mam względem niego;
nie dla mnie nie winien być
uczynić, a uczynił mnie czymś ie-
stem.

VIII. Prawa człowieka wzglę- dem siebie samego.

Mam z łaski Boga, 1.° wyrażne
prawo do mojego własnego zach-
owania; 2.° prawo nieochybne do
używania władz moich, i środ-
ków które sturza do utrzymywania o-
nych.

IX. Szczęście naturalne człowieka.

2) Dla zrealizowania praw uwolnionych i po-
winięci człowieka, uwolnionemu wypis
z dzieła above wydane w naszym ig-
zylu, pod tytułem Porządek fizyczny
uwolnionego przez H. L. Mito jest zbier-
waci listy na polski język. Dla tego
~~to jest to jest to jest to~~ pozwolamy
sobie tego niewinnego zbogacenia, bez
obawy ~~poprawić~~ ~~zawrócić~~ ~~zwrócić~~ ~~zwrócić~~ ~~zwrócić~~
igo w rękę ~~narodowemu~~ ~~na~~ ~~razie~~ ~~na~~
~~nie~~ ~~w~~ ~~tych~~ ~~nas~~ ~~zjawiają~~. Itak:

„Tut to prawem, albo ustawą, przynajmniej
„nie / mówi Autor Porządku fizycznego, że
„naturalnego / ucieleśnienia i lewicowania, i
„podzielenia z pewnością ucieleśnienia
„albo prawami nam istniejącymi, i
„są obowiązkiem do pewnych powinności;
„lecz co się tyczy nas samych i naszego sa-
„mowolnego działania: należyta i po-
„winięci nie są prawem, czyli ustawą,
„przynajmniej, są to dobrodziejstwa, które
„nas przyrodzenie opatrzyło dla dobra.
„nie, i tak powiem, wraz z nami, niech
„iego ustawa wieści i ucieleśnienia, do-
„prowadzi się w nas, dla naszego własne-
„go dobra.”

Pierwsza podstawa mojego szczę-
ścia naturalnego jest exakcie wła-
stnego bytu, dopełnienie mych po-
winięci i używanie praw moich.
Pierwszą exaktną boską ustawą
przywiązano szczęśliwość naszą do
zachowania naszych ^{użytków} ~~praw~~ i po-
winięci. *)

X. Wolność człowieka.

Chociaż porządek w naturze u-
stanowiony dąży idnóstajnie
do dobra ludzkiego, Bóg człowie-
kowi pozwolił różne środki
szczęścia obierać. Ale go szukać
gdzie indziej jak w zachowaniu
tego porządku, byłoby nie znać
zamiarów Boga, i nie odpowiadać
jego dobroci.

XI. Przystąpienie pier- wszego prawa natury.

Nie używać udzielonych nam
środków do zachowania własne-
go, byłoby razem porzuceniem mo-
ich uchybień i prawa mojego za-
mierz, tak więc zbrodnie i szale-
stwem, i stać się niegodnym
życia.

XII. Kara przywiązana do tego przestępstwa.

Podobne zaniedbanie głównym
będąc przestępstwem, dolegliwość
dada by mu go wkrótce uczyć, a
jeżeli by niedostateczna, była na niego
poprawa, przewidziana od po-
kutował by go śmiercią.

XIII.

XIII. Człowiek w stosunku bliźnich.

Człowiek względem sobie podobnych ciąga nowe powinności, i nowych praw nabywa.

Względem Boga, całe prawo do niego należy, a do nas sama powinność.

Względem nas samych, powinność łączy się prawem i idzie rzecz tylko stanowia.

Względem innych ludzi, wszelkie obowiązki i prawa mają między sobą stosunek, i idzie drugiem wyuadgradzając.

XIV. Powinności każdego człowieka względem innych ludzi.

Winicnem, 1.º zostawić każdego w posiadaniu tego tych darów, które ładu ze sobą, odebrał od Boga, i w utrzymaniu tych władz i środków które mu wymierzone zostały do tego zachowania.

Winicnem, 2.º pomagać według możliwości innym do utrzymania tego co posiadają, z dobroci Boga, jeżeli ich władze nie są, dostatek wystarczające.

Być dobrym jak Bóg dobry i jedyny i prawdziwy sposób podobać mu się, i dostąpienia szczęścia.

XV. Prawa każdego względem wszystkich ludzi.

Mam, 1.º prawo jasne i zupełne bronić mojej własności i wszelkie odeprzeć zamachy przeczący mi używanie

*) Pewien Filozof wyraził: „Prawdziwe światło zależy na rozwinieniu obowiązków, które można przyjąć na siebie, od tych, które można włożyć na innych.”

żywania tego co posiadam z dobro-
ci Boga; mam prawo, 2° bez-
pośrednio i wzajemnie do pomo-
cy moich bliźnich, według ich nie-
śności, dla utrzymania tego co
od Boga posiadam, jeżeli władze
moje nie są wystarczające.

XVI. Zbrodnia.

Jeżeli przez nadużycie tych środ-
ków takich mi Bóg użył kon-
cem dopomagania innym ludziom
w potrzebie, mięsam spokojne
własności ich używania, albo
część onej usiłując przywłaszczyć,
uchybiam powinności takich mi
Bóg przepisał, wykraczam
przeciwko niemu i ludziom lito-
wych skrzywdziłem, uakoniem za-
stąpiłem na karę z strony Bo-
ga i ludzi.

XVII Kary zewnętrzne człowieka.

Kary ludzkie, po większej części
są wymierzone stosownie do
przeprzycenia, ale się tylko zbliżają
i Natychmiast ludzie biorą wstyd
do winowajcy i wyzuwają go z
prawa do wszelkiej pomocy z ich
strony. Lecz zaraz poszukiwaniem
na nim co tylko ich własności
albo wolności uwłoczył, umniejsza-
jąc sprawiedliwość pozwala im i-
stotnie użyć większej zemsty, i czę-
stokroć zbytnie ją posuwają.
Prawa karne w tej mierze ich
upominać; trybunały usta-
nowione dla rozpoznawania
przeprzycenia

*) Próno ^{zty} ciałowiak stara się przy-
 rośnięciu sposobami, smutku i celi.
 woski Duszy: próno tam i sam
 biega, dla otrąśnięcia się z zgry-
 zot dręczących go: są one pod-
 bne do ciężarów okrętowych, któ-
 re nie będąc w nich, więcej za-
 wadzaia, lecz skoro się ich prze-
 taca i na kupę zwała bez po-
 rzadku, psują równowagę statku,
 i grożą niebezpieczeństwem za-
 topienia. Seneka.

*) Praca cnoty ma się rozumieć je-
 wne usposobienie albo nadog Duszy

w sk.

przewinien i zbrodni, stuchania i
 utrzymywania oskarżyciela. Winoway-
 ca prawie zawsze zostani ofiarą
 swego zbrodni, a jeśli go nie po-
 sadzą na ławie publicznej, wi-
 niem przynajmniej krzywdę,
 wyłudgródzić i stratę poniesio-
 na z jego pracy.

XVIII. Zgryzoty sumienia

Teżli wiekiedy winowayca uchodzi
 ziemsty ludzkiej, znaydując w wsta-
 snem sumieniu sędzię swiatłu-
 go i nieugiętego: nie nie potrafi
 zagasić tej strasznej pochodni,
 ani usunąć jej zgryzot w jego
 sercu. Takiegolwiek, stać wino-
 wayca, w takimkolwiek ziemi ka-
 kacie szukać schronienia, i w
 lśnącym od złota pałacu sumienia
 katować go będzie, równie iakby
 szakanyu został na przegrodzie
 w miejscu publicznym: a nawet
 w niedostatku świadectwa cińwi-
 nowaycy oskarżać go będzie.

XIX Kara od Boga

Kara boska nie zawsze jest
 śródha, ani widoczna; lecz nie-
 mniży pewna i domierzaia ca.
 Amyst przewrotny próżnia się
 ludzi nadzieją, że śmierć uwolni
 go od wszystkich; zniszczony będzie
 watek jego ciała, ale istota żywo-
 tna w celu zostanie Boga, aby
 odebrata zapłatę wniare swoich
 przewinien.

XX Cnota

Przeciwnie, jeśli myślisz czy-
 nie, dobrze według miary możliwości,
 ile ich

w zamiatowaniu Porządku i cywie-
nia dobrze istotnie nam podobny,
oraz w ścisłym dopełnianiu tego,
co nam przedstawia rozum, a na-
kazują mądrość ustawy. Nie ma-
my cioty bez Działania, również iale
bez pewnych ofiar, których wy-
magają do ułaskawienia. *Przytome:*

ile ich potrzeba wyciąga, / choć
tenobowiązek nie jest najpierwszym
w rzędku mych powinności. / im
więcej dobromolnie poświęcę wola-
nych korzyści potrzebom moich
bliźnich, tem więcej mi będzie
zastugi, przyjemny uczynia-
nni Bogu i ludzkom; pewniej-
szym ualoniem będe nadgrody
stosowny do moich ofiar.

XXI. Nadgrody zewnętrzne człowieka.

Pracunek publiczny, wdzięczność
i wzajemne pomocy są najpier-
wszą, kaptatą, uczynioną przez
ślugi. Nie można jednak być
pewnym aby ludzie zawzięci byli
wdzięczności i sprawiedliwości
w wywieraniu winnych ciocie
nadgrody. Ale w tym razie, cto-
wilk dobrze czyniący znajdzie
ją, w głębi swego duszy.

XXII. Pocięka wewnętrzna

Przeto, iale wdzięczność obci-
ram tylko do ludzi którym dobra
czynięm; ialei xdarza, się nawet
do xadrosni, xawisni potwarzają
nam i przesładują, odwoław się
do własnego sumienia, a wyrok
jego najstodszą, xradzi mi pocięka,
iakuż żadna moc ludzka nie
xgota mi wydrzeć: gdy serce wol-
ne jest od xarzutu, czynności
takie czynię; polioy panuje
w duszy, a ten polioy wewnętrzny
jest najwyższem uszerzliwieniem.

XXIII. Nadgróda od Boga.

Idybym najwięcej znosił prześladowania od ludzi, pewny iertem dostateczney nadgródy od Boga sprawiedliwego, dobrego i potężnego, który najłepiej zważył wszystkie moje postępli, cierpienia. Dat nam tyle ileś my nie zasługili, nadgródź nam talixi nad miarę naszych zasług.

XXIV. Kosunek obojga płci, główna podstawą towarzystwa naturalnego.

Ustawili samotny uczyłby wkrótce i z cregoi uim niedostatek. ^{kobiety}Widzą która uim się podoba, — stódlu i ziguw porusza gpecuim i skłania silnie do niej; równa poniecią cęguie ię, ku niemu; zblizkaia, się i nie mogą, rozłączyć. Praca, na poty, kasztuia, rozkoszy, iednocza, uia, tli; iednocznie iale składaia, ciato; a uim więcej kochai' się będą, uczuia, się, skłószuie.

XXV. Matźenistwo, związek naturalny towarzystwa.

Zaniuary. Boga względem myszczyxn i kobiet rozciągają się dalej. Chcąc rodząy ludzki utrzymać przez następstwo pokoleni, wznięć w ludziach chęć pomnaxania się, i żeby obydwu płci zarówno przykładały się do tego celu, uczynit ich połączeniu potrzebnem i rozkosz przywiązał do niego; nakazał matźenistwo, i pobłogosławił matźonkom.

XXVI. Owoć matczyństwa;
utwierdzenie towarzystwa
naturalnego.

Dworem matkiństwa jest splotu
 nie dziecięcia, w którym ojciec
 i matka widzą, się, nie jako do-
 dzonemi z niewymowną ^{no} łecieżą.
 Święty zarządek który ich łączy, jest
 węzłem tak, ścisłym, iż pragna-
 cora nowego utwierdzenia go za-
 kładem.

XXVII. Naranie o dzieciach
Pierwsza korzyść towarzy-
stwa naturalnego.

Idyby dziecię miało być od u-
rodzenia zastawione sobie sa-
memu, ^{lepiej} tak by mu było wcale sta-
nie droż. Ale pokarm w pier-
siach niewiściej jest równie na-
turalnym jak uciśnięcie macierzyń-
skie, która ten płyn pożywny
lekko do ust roni nowonarodzo-
nego. Matka czuła natychmiast
ulżone piersi, unika szkodzi-
wych skutków pochodzących z
zatkania, z uciska, dopetnem
swoję powinności, i' nawet sobie
prawa zapewnienia w sercu swo-
iego dziecięcia.

XXVIII. Wychowanie dzieci.

Wzrastając dzieci, coraz wię-
cej okazują do rodziców podobień-
stw radości i starania równo się
pomnażają. Czuwając nad jego
zachowaniem, wspierają, warte-
sity, ułatwiają rozwinąć wstę-
pnie

2) D
 Muic.
 Take
 Ten, id
 Dzwig
 Podte
 Ciziar
 Swy d
 Spodzie
 Wm
 Wm
 Nád
 Nicoy
 Union
 Ciziar
 Ciziar
 Obok

iego fizycznych i moralnych przez
początkowe naprowadzenie, cel
mu wskazuje, do którego ma
dążyć; tonia, drogi któremi prze-
chodzić będzie, projektada, mu
wszystkie powody, i środki po-
daje, do wykonania przedsięwzię-
tych zamiarów.

XXIX. Uwolnienie mło- dzieży z pod władzy oycow- skiej.

Gdy młody człowiek doszedł tej
pory że sam potrafi swoim po-
trzebom zaradzić, zna pracę, do
której jest przeznaczony i gust
ma do niej wpoiony, rodzice
wypuszczają go z opieki.

Praca jest źródłem najcennie-
jszym wszystkich bogactw, i naj-
mocniejszą, wszystkich cnót pod-
stawa; hartuje ciało, utrzymu-
je zdrowie, życie przedłuża, czas
skraca, ponieważ z porządku
natury wypływa.

Przeciwieństwo gnusności napię-
żona, gwałtowna boskiego cechy;
rodzi smutność, tęsknotę, cho-
roby i nędzę; bogactwa do wszel-
kich nawodzą zdrożności, ubo-
gię do zbrodni. Praca jest to
kariatyda Mory, który bogowie
dali Ulysejowi dla zachowania
go od sił i idney niebezpiecznej
czarnoksiężnicki. Cnoty serca swo-
je zmiękczył w wyspie Ka-
lipoy; odzyskał męstwo wśród
pracy i trudów morskich.

Ps.

*) Dobre Boileau w liście swoim wyraża:

Mule się zdaje że żadna praca tak nie truci,
jak. praca, która się obowiązuje i
Ten, niewychodzący nigdy z ciemnej głuszy nocy,
Bzwiąga na dwie tęcznot i chorób niewolowy,
Podległy niedolności niewolnik z zachwiania,
Cóżar którego obarcza go, brak zatrudnienia.
Swych grubych myśli, gęstą otoczon powłoką,
Spodziewa się w ustroju mieć cię głęboha.
Lec, w takim utajeniu gnusności ponurey,
Wszystkie sposoby wskazuje, te możliwości cory,
Nad dursz jego, całą uci swą przygotowania;
Niesyte i głębi uciota sercem nie przestaje;
Nawoń, i nędzę, i nędzę, i nędzę, i nędzę,
Czyż nie go słońce ignoruje, okrywa i kocha;
Ain za ich dowodstwem, tu idę z gory, i
Obok nich wszystkie białe ciała, i kłopoty.

Trómiactwo uczyniło Egipt
zabójcą, i cudzołożcą. Praca za-
chowana Penelope, czysta i wir-
na, powiemo tylko się zażądać wdrui-
kami jej zachwyconych. Czyto-
kroć bawka ^{młodzi} pod domcipnemi
kosciami moralność nągłun-
towniejsza.

XXX. Staranie o starcach. Druga korzyść towarzy- stwa naturalnego.

Władza rodziców upada, ich
sily niszczą; nadchodzi mo-
ment gdy potrzebują pomocy
swoich potomków, i z rąk ich
sprawiedliwie odbiora wynagro-
dzenie pieczy i ich, mieli o ich
wychowanie.

Dzieci przywiązane rozumem
i wrodzonemu uczuciu do spraw-
ców swego istnienia, uczucie do-
pełniać będą tej powinności
tak drogiej. Szczęśliwy, kto
ich dopełni najlepiej; otrzyma
w sumieniu swoim nagrodę,
które źródłem jest uczuć i
wzajemnych i niewyeksperymentowanych
skarbów.

XXXI. Pomysłność rodziny.

Nie ma człowieka któryby w
każdem wieku mógł sobie sam
uczynić za dosyć. Ojciec prowa-
dzi dzieci; na synie starze-
nie wspiera, dorosły wypłaca
się pierwszemu, prócz tego dru-
giemu. Na tej podstawie podawaj-
ney, wspiera

112
wspiera się poindynexi towarzy-
stwo czyli familia.

Cycie iij głowa; matronka
przydana mu za towarzyszkę,
równie odbiera uszanowanie, a
wszystkii dzieci są ich cłonkami
mu równie drogiemi; pomoce
są wzajemne; przykrości dzieło-
ne zmiększczyć się; uciechy po-
mnażać; los każdego z osobna
iż uciwornie szczęśliwizny, wi-
dli gdyby miał życie prowadzić
samotne.

XXXII. Następstwo pokoleń.
Człowiek kończąc bieg życia, tém
spokoyniej go rzuca, zostawiając
następcy, w którym sobie, nicia-
ko, ^{potrzebę} widok wdzięczniejszej
przygotowuje. Właściwości cyca prze-
chodzą naturalnie do syna, któ-
ry ma linie rodziny przetrzymać
i posiadanie onych nie będzie
przerwanym. Utrzymanie
tych dóbr dzieckichnych taterny-
szem będąc nixeli ich nabycie,
prace nowego naczelnika fa-
mili nie będą tak ciężkie i
barziej skuteczne, a i go umysł
pod ^{potrzebami} ciężarem istotnych potrzeb
co raz mniej uciążliwy, większy
nabierze krzepkości, lepiej do
pełni swych powinności, lepiej
praw swoich wykonywać będzie,
kochać swego szczęścia, za-
twierdzi go i do późnych wie-
ków przetrzyma.

XXXIII. Pomnożeniu familiów?

Bracia! najściślej z sobą złączeni, gdy wyrza się w porze dożrzaty, zawierają, mocniejszy związek, każdy z nich żonę, potomka za towarzyskie, i tytuł nowych składają familiów?

Pomnożona ich liczba przynosi niezwłocznie do szukania innych sposobów użytkowania, rozproszonej na różne strony i niepodobna mać ich i prace swoje potać.

XXXIV. Stosunki familiów

Zobowiązane prawa i obowiązki między familią względem drugiej, są, ^{między} własności te same, i tak zachodzą między obywatelami a obywatelami. Pomagaj sobie wzajemnie, a nie nawzajem nigdy nie szkodźcie innym, to jest co w ogólności stanowi prawo natury.

XXXV. Towarzystwo polityczne złożone z kilku familiów?

Poradza się ludzi nigdy nie zapomina swego pochodku. Kilka famili w jedno złączają towarzystwo, którego związek chociaż nie tak ścisły, zawsze korzystny będzie dla wszystkich. Tak w szczególności każda familia ma swoje prawa, obowiązki, własności, towarzystwo polityczne, albo wielka familia ma powinności, prawa, wspólne
Dobra!

Dobra; interesem każdego aby i
znał dokładnie, tudzież aby ró-
wnie innemu były wiadome

XXXVI. Własność gruntów.

Towarzystwo polityczne lub na-
rodowe, zatorżwszy sądisko w
kraju dogodnym dla siebie, ka-
żdy z jego członków przykłada
się z szczególnym staraniem
do uprawy iadnego kawałka
ziemi; i każdy bierze nie tylko
plon swojej pracy, ale sam
grunt zostaje własnością fa-
mili, który wydobyt z dołoga
i uszykowną uprawą.

Prawo cywilne które tylko jest
pryścisnieniem prawa natury,
oznaczyło granice dziedziczeń,
stosując prawo własności w
miarę, prac użytecznych.

XXXVII. Przedmiot towarzy- stwa politycznego.

Istotny przedmiot każdego
towarzystwa politycznego, i za-
sada gruntowna umowy to-
warzystwej (pacti social), zależy na
zudnianiu obywatelom wszelkiego
stanu szkodliwego naturalnego, za-
pewnianiu im zupełnego używania
wszelkich korzyści zmysłowych
i moralnych, i ułatwianiu nich
dzy niemi stosunki.

XXXVIII Skarb publiczny.

Wtym

(*) Mamy wolność i powszechne prawo
do używania rzeczy, ale nie możemy
ich uabyć i posiadać, tylko za po-
mocą pracy. Lecz praca godzi
dopiero wrażliwość i właściwość; bo
nie jesteśmy zdolni nie uabyć bez
pracy, a bez rzeczy uabytych nie mo-
żemy zaspokoić naszych potrzeb.

Otworzyć nie możemy przepść do wola-
nietości ziem bez tożsamości i tożsamości wy-
datku, musimy uaprzeć: zrobić ię zdol-
ną do wolności; musimy powrócić o-
patrzeć się we wszystko, co jest potrze-
bne do takiej pracy; musimy potrzebie:
uprawiać ię, zalewać i przykładać
starania, aby z niej uzyskać potrze-
bne dla siebie owoce. Porządek filozofii: mor.

W tym celu zebrany będzie skarb publiczny, do którego w stosunku sprawiedliwym wszystkim członkom towarzystwa przytoż, z swoich majątków i osób.

XXXIX. Podatek z osoby.

Wszyscy obywatele przytoż, się osobiscie do usługi albo obrony towarzystwa, w stosunku tylko dwi w roku, albo uwolnią się od tej lenności prawnej, służąc dobrowolną, i wyprawiając ofiarę.

XI. Podatek pieniężny.

Azby podatek w naturze albo pieniężny był pewnym, równo podzielonym, pobieranym z łatwości, i nie uciążliwym, nie powinien być nałożony ani na sprzęty ruchome, produkty nie stałe, na szeregoty najpotrzebniejsze do życia ani na handel i kunszt, ale jedynie na dobra nie ruchome przywiązane do gruntu, i przynoszące dochody stałe w latach wszystkich wypływ, do lat wszystkich istotnie się odnosi.

Wszystkie dobra tego rodzaju podległyby jednolitej opłacie, wyrachowanej w proporcji tylko od sta albo tysiąca, stosownie do ich wartości szczególnej, bez

względu

względu na dostojność i godność
posiadających te dobra dziedzic-
two lub dożywotnie. Pomieniony
podatek powinien być, ualotowy
podwójnie na tych którym obkreśne
zaliczania, zwieryjące, obracaia,
taki i pola na ogrody angielskie,
i gospodarskie budyńki na rękę
kunsztowne.

Alle potrzeby zmyślane, zbytek taki
dalece wygórowały, i liczba woj-
ska zbytecznie pomnożona, i
każdy naród przymuszony do
widzi szukać uciążliwych sposobów
nie naturalnych powiększenia do-
chodów publicznych. Takie mno-
stwo żołnierzy wśród zupełnego po-
koju widok wojny nam oka-
zuje, i' w całej prawie Europie
zaliczania, seksi zimowe, furanicy,
zycia, si, gnuszenia, fcsuk o-
byczaj. Utrzymanie tych ludzi
militarycznych stało się dla Euro-
py uciążliwem; ludność stabiliz,
a potrzebnych nakładów do u-
prawy i dobywania gruntów
brakuje. Ulymnia potrzebom
ludów dla wyżywienia kilku
kroci statystyki bieżących, których
liczba, dopelniaia, coraz nowe-
mi, którzy są, czołem nappie-
leniejszy młodzi, i ułgą do
pomnożenia ludności. Nici cestro
to ludzizstwem okropnem chto-
nżuim naxedrowska cześć rodziain
ludzkiego.

XLI. Użycie

XLI Użycie dochodów
publicznych.

Dochody publiczne, które nie
powinny uciążać obywateli
ani zbierać na stronę, od swego
przeznaczenia, będa, wierne
strzeżone przez ludzi kalconych
niezagannem postępowaniem, i
szczerą, ^{uprządmą} swych współ-obywateli.

Użyłomi będą z oszczędnością na
utrzymaniu bezpięcenstwa i
spokoyności w krajach, na uży-
teczne publiczne fundusze,
i obmyślenie pomocy w przy-
padkach nieszczęścia; czyż tych
dochodów przeznaczenia będzie
do sprzyjania ludności, rolnictwu,
handlowi, naukom, obywatelom,
religii. Ale nieużytecznych i
szkodliwych ludzi, intrygantów,
szereżeni wszelkiego stanu i
klasy, należy gorliwie usunąć
od ludu, który stanowi bogactwo
towarzystwa?

XI. II. Bezpieczeństwo
kraju.

Do bezpieczeństwa kraju po-
trzeba być zawsze gotowym na-
jego obronę; orepia twierdz, za-
pasów wojennych; dzielnych
ramion, odwagi z umiarkowaniem
żłaczony, karności, stoworny z
godnością, ciałowita i wojowni-
ka. Wybór żołnierzy najlepszy
zapewni zwycięstwo. Nagrodzić
błędzi ten naród który wyszedł
swoje

swoim na liźbę, rachui.

Pozum podać te prawidła,
a stusznosć będzie kierować u-
życium onych.

XLIII. Spokoynosć kraiu.

Spokoynosć wewnątrzna kraiu
^{gmin}spokoynosć na dwóch ^{gmin}biżunach:
^{to jest}sprawiedliwosć, i policya. Pier-
sza odpiśać będzie zamachy
chciwosć, druga zapobieży nie-
porządkowi gmina.

XLIV. o Sprawiedliwosć.

Zasady sprawiedliwosć są ni-
odmiennie; natura wyryła je
w wyżostliu sercach: ustawy
proste i jasno je wytłumaczają i
wpoia, pamięć ludu; cnotliwi
urzędnicy stosować je będą do
okoliczności. A tak prawo za-
ręczy wszystkim bezpieczeństwo
osoby, posiadania własności,
dotrzymanie wzajemnych umów,
i wynagrodzeniu krzywd uy-
rażonych.

XLV. o Policyi.

Policya dostrzegać będzie
porządek i spokoynosć publi-
czny, zatknie się zbiorom
zapasów, i wzbraniać będzie
samokupiectwa. Użyje we-
dług potrzeby przestroż, powo-
gi drżowey, i przymusu, dla za-
bierania zamiękania, sprzeciwu,
zarazie,

zarazii, głodowi, a nawet wszel-
kim zaburzeniom gminu, które
mogą pociągnąć waznie za
sobą wypadki.

XLVI. Fundusze publiczne

Co tylko będzie mógł Rząd osze-
dzić z dochodów publicznych, za-
spokojwszy kwętki ^{na koszty} sygnatki kra-
iowe, obrócić powinien do ro-
bot publicznych, na budowę,
utrzymywanie albo naprawę
kościół, grodów, szkół, domów
gościennych, szpitali, składów
gościńców, mostów, kanałów, gro-
bel, i. t. d. na szukanie wy-
kopalisk koryzystnych, albo stwier-
dzenie onych próbami, i na
fundusze wytyczne w każdym
rodzaju.

XLVII. Środki zaradzenia potrzebom Kraju.

W czasach klęski publicznej,
co rząd z dochodów urbięca, naj-
piśniewsza, będzie pomocą: ka-
wiszenie robot publicznych i
oszczędzone uan' kosztu, albo ra-
czej inne uycie tych samych
dochodów i, przemysłu, drugi
podaż, środek zaradzenia
nagłym potrzebom; i rzadko
uycie się kraj przez ciąg ni-
przewidzianych nieszczęśli, przy-
muszonych władac' nadzwyczaj-
ne podatki na większą część ludzi,
którym nie nie zostaci od potrzeb-
istotnych,

wszystkie inne nie mogą obywać
się bez nich, albo niebezpieczeństwie
upadania;

~~W~~ ^{zachowanie} ~~utrzymanie~~ Pokarm prosty lecz dobry
utrzymuje zdrowie; bez zdrowia
nie będzie pracy; bez pracy ^{nie będzie} pro-
dukcji; a bez nich, handlu: więc
bez rolnictwa zbywać będzie naj-
pierwszych potrzeb, przemysłu i
handlu; matierii ^{obojętnie} bardzo
rzadkiej, ponieważ ludzie przy-
chodząc na świat nie mają
^{bez} zapewnionego dla siebie utrzy-
mania, ^{wyplynie} a z tego pochodzą nie-
dostatek pożywienia, ubóstwo
ludu, upadek państwa, i. t. d.

III. O Handlu.

Każdy ^{ma} zamianę rzeczy naby-
wa ruchomych lub nierucho-
mych własności, i za wyroby-
wającą, zapłatę, używa cudzych
prac albo usług. Rzecz poli-
tyczna sprzyjać będzie temu
handlowi przez pomnożenie
kanalów szlaków, dostrze-
ganiem sprawiedliwości w
mierze i wadze, a osobliwie
przez karzenie kredyt men-
szości, ową ^{staroborną} drogą szlaków
wiary publicznej, i który
wszelkie w handlu publicznym
i prywatnym ułatwia czynności.

*) Mimo polityki rządów Monarchicznych, która
wysokie swe względy zlewa na Szlachtę
i stan Rycerzy Military, przez miłość chwały
i obrony; a handel jest zawsze gatunkiem

ona

tego wielkiego drzewa (Skachu), którego
najwięcej mający honorów rozłożystości,
a która w łotwie wspaniale ^{rozmawia} się wy-
piłaby, gdyby nie położono granic
iej rozgarnięciu, przez wzięcie jej
czysia, albo okrucywanie dróg nie-
potrzebnych.

ona i rekomyia, naybexpięknay-
sza, ^{ta} niedopuszcza zaliczaniy
lichwy, i domaga się kary
przykładney na niegodziwych
bankrutow, i na tych współ-
ników.

LI. o Kunstach.

Porządek z plodów natury, nay-
więcej widmi iestemym konstytucy-
Interes osobisty i chęć używa-
nia, ^{zachęcaia} przemysł, szczególnie
wzmianczony. ^{Tem} Aby korzystać kra-
iowi przynosił, powinien rząd
nadgradać i zachęcać artystów,
osobliwie w miastach, gdzie
kunszt trzymając, ^{się} nie tak po-
wiem, za ręką, pomagając
sobie wzajemnie.

LI. o Naukach.

Nauki naywięcej doabia
i kaszerzt przynoszą, towa-
rzystwa. ^{Naukowa} ~~Wierzechna~~ władza
kraiowa, używszy swoich po-
mocy metodkay chęci się cwi-
czy w naukach; Doskonali
będzie talenta i wspierać ich
usitowania chwalibue. Jednak
ile nauki, talenta przyteczne
i wspaniale usitowania, mają
prawo do nadgród publicznych,
tyle rząd gardzić powinien ta-
lentami blakemi, umiędno-
sciami prożnemi, i pisemkami

tego

Tęgo Rodzaju, iakimi zwykłe
zarzucony jest naród, który do
nauk pięknych i użytecznych
just stracił.

I. III. o Obyczajach.

Obyczaje, po wielkiej części,
bieda cywilizacji, i jeżeli Rząd
stara się dostatecznie wstrzą-
snąć ucywilizację do występków,
wpaść w miłość porządku i
przystojności, i sam za przy-
kład najpierwszy mu stawić.

Litość dobroczynna jest naj-
piękniejszą cnotą moralną;
stać się matką dla sierot,
podporą starcom, pociechą ka-
lekom; miłosierdziwym dawać
ratunek, chorym lekarstwa,
poświęcić gościnność; ale
i szlachetna musi powinna być
dla przyjaciół; trzeba ją
dzielić rozsądnie. Wspierać
zdrowych zebrań, którzy są
istną dla kraju karawą, by-
toby chcieli ją rozszerzyć; li-
tość złe wymierzone wypro-
wadza ułudy zebrań.

I. IV. o Religii.

Religia jest świętym zwią-
zkiem, który nas z bożstwem
połącza; miłość ^{jest} jej zasadą.

Maury

Wymowny Portalis, mówiąc o potrzebie Religii, tak się tłumaczył: „Umiejętność będzie zawsze tylko u Dzieciatę małej liaby; ale za pomocą religii powinna być rozumny, nie będzie usownym. Ustawy i Moralności są niedostatecznymi. Ustawy, do pewnych tylko rociągają się czynności, i one urządzają; religia wszystkie obejmuje. Ustawy hamują, religia porusza; religia zażywa sercem. Ustawy są zastawione do członków towarzystwa, religia prawnie uścisławia. Moralność bez wyraźnych przepisów, zostawitaby rozum bez prawideł; moralność bez artykułów i praw religijnych, byłaby tylko sprawiedliwość, bez Państwa. Nie ma nauki bez oświecenia; nie ma oświecenia bez moralności i religii.”

Mały rząd starać się będzie, aby wszystkie członki towarzystwa gruntownie oświecone były w tej mierze, i dalszym, chociaż nad to nie przedsięwzięć. Do Boga tylko należy, do którego nasze dusze pochodzą, zapalić w nich płomień nieśmiertelny, i do swawoli wznieść wysokość.

LIV. Części składające towarzystwo polityczne.

Towarzystwo polityczne dobre urządzone, składa się z monarchy, który jest jego głową, z obywateli czynnych, którzy są jego ciałem, i z ludźmi pracującymi, którzy są jego członkami. Leniwi, wyłączeni są od towarzystwa, jako nieczłonkowie i odrębne członki.

LVI. Rząd towarzystwa politycznego.

Główna zasada dobrego rządu jest zachowanie porządku naturalnego, pierwszeństwo sprzyjające, unikanie środków najprostszych. Rząd powinien do siebie kolegać mądre rady, zgodne zamiary, i prędkie wykonanie.

L.VII. Różne kształty rządu.

Rząd przybrał różne kształty w różnych towarzystwach politycznych. Te wszystkie odmiany w następującym: a) wazai moxna porządku; to jest, rządy proste, złozone i zjednoczone.

Rządy proste są trzech gatunków, gminowładne, moxnowładne i zjednoczone.

Rządy złozone są mieszaniną moxnowładztwa i gminowładztwa, albo moxnowładztwa i zjednoczonego, albo nakoniec gminowładztwa, moxnowładztwa i zjednoczonego.

Rządy zjednoczone pochodzą zawiści i potęczenia kilku państw zjednoczonych, lub zawiści oddzielnych.

L.VIII. Gminowładztwo.

W gminowładztwie czyli rządzie ludu, większość głosów obywateli stanowi prawa dla wszystkich, i zdani administracji publicznej urzędników, których lud posiada upodobanie obierać i znosić.

Gminowładztwo jest rzędem społecznym, najstosowniejszym dla towarzystwa pewnej liczby ludzi, których idea prawu i interes,

*) Zbyt obszerne władza ludu, jest chimera, bo taki naród musi być koniecznie bogatym i mójnym, a chciwość, takomstwo, ambicja, wolność, miotała nim na wszystkie strony, i zapalała wulkany, które

re wybuchając często, w krótkie-
go obalaia. Często ^{Polityczne} myślny wol-
ności polityczną, z wolnością cywil-
ną. Ta, spływa na całe towarzy-
stwo; każdy używa iey dobro-
dzieństw; ona przywiera do rzą-
du, pod którym się żyje. Wolność
polityczną, rościąga swe korzyści, na
baw matę, ażeby ludu: często sami
~~z polityczną~~ dumni, lub intryganci,
zypki z niey odnoszą. Aby zu-
pełnie być wolnym, trzeba być
jak dżiki pęty, błąkać się po
stepach, unosząc na wielbłądach
swe bogactwa, rodziny, i swo-
ie bóżki. Wolność obywatelska
może znajdować się w każdym
rządzie uniarkowanym, nawet
w Monarchii. Najlepsza ta
jest Konstytucja, w której wszy-
stkie namiętności mają hamu-
lek, a iey sprężyny są proste.

Można tu jeszcze przydać, co
powiedział Montesquieu.

"Lud zawsze albo nad to jest
czynny, albo nad to opieszały.
Niekiedy statyszczeniemi reklam
burzy wszystko, czasem za po-
moga, nog statyszczy plezie się
iale owoady."

interes, i zostającymi z sobą w
takiu bliskości, iż mogą zawsze
razem się uaradzać.

Talium byto państwo Lukaukie L.IX. Moznowładztwo.

W moznowładztwie naród ^{przywiera} do
swoich praw, od najsłabszych
obywateli, którzy mają powierze-
nia, sobie nasygnęła, władze ad-
ministracyi powszechny. Kształt
tego rządu jest dosyć prosty, ale
mniey naturalny i matym tylko
stuszy narodowi. ¶)

Taka była Rzeczplita Wenecka L.X. Jedynowładztwo.

W państwie monarchicznem
lud jednego tylko ma naczeln-
ka, któremu podlegają wszystkie
stany, i w ^{jego} osobie którego ^{politycz-} rządu
na jest nasygnęła władza.
Jest to rząd rzadki, ponieważ
monarcha wykonuje moxi co
tylko chceć pominić.

Monarcha jest ~~zdanem~~ moxi
niby oycem albo patriarchą ludu,
który wszytku swoim dzieciom
chceć aby się przykładali karó-
wno do wspólnego dobra familii;
wszystkiem zaufaniem wymierza
stosownie do ich zdolności, a mi-
łość jego ściągają do niego do wszy-
stkich.

Jedynowładztwo, obrazem jest
rządu boskiego, najprzystojniem
dla

Ma towarzystwo liczące^{mu} ten
rząd iudyu zapewnienie może
Arwata, szczęśliwość w obser-
nem państwie; ponieważ sity
wszystkich, interes ich i zamię-
szacza bez strachu i gwałto-
wanych i zamieszanie.

Takim jest, ^{podług mego} ~~zgodnie~~ ^a moim,
Cesarstwo Francuzkie; kon-
stytucya jego nie może upaść,
ponieważ polega swoją atroz-
nością i równowagą, między pań-
stwami. Ergo będziemy gościć
comodnie.

LXI. Rady złozone.

W rządach tego rodzaju, monar-
cha przydana ma sobie władzę,
którą exiguosci jego dostarcza.
Jest latwa, zdać się, rzeczą, u-
torzyć a tem barziej utrzymać
równowagę tych dwóch władz
publicznych. Rady złozone
są, tylko przystosowaniem stłu-
ki z naturą, ku ich pomocy
wzajemnej; ale pierwsza po-
błądzi i zginie gdy się, oddali
nawzajem od natury.

W Atenach moxno-władztwo
pałaczone było z gminowładztwem.
Sparta szerególna, wystawiała
mieszkaninę, iedyuowładztwa i
moxno-władztwa, rząd angul-
ski jest zbiorowładztwem,
moxno-władztwa i gminowładztwa.

LXII.

LXII. Rzeczy zjednoczone.

Pochodzą z zmięszu kilku równych albo nierównych krajów między sobą, krajów, z których każdy swój własny rząd zachował. Ten rodzaj rzędu przynosi matym narodom główne korzyści, największym państwu właściwe; ale zawitość tego swillu mogą pociągnąć nożki za sobą nieprzychylności. Liga Szwajcarska złożona jest z kilku państw przymierzonych, i prawie równych, bez rzędu wspólnego; a Liga Rzymska z wielu państw różnych, podległych jednej najwyższej głowie.

LXIII. Odmiany rzędu.

Towarzystwo zmniejszone bądź albo powiększone do pewnego stopnia, tem samem jest przymuszone odmienić kształt swego rzędu; ale trudno aby taka odmiana nastąpiła bez jakowych zaburzeń gwałtownych.

Taki los był Rzymu.

LXIV. Trwałość rzędu.

Prawdziwa podpora rzędu jest opinia publiczna; ale rozum i dyktum moxi nadaje trwałość.

Tos"

Prywatność gruntowna, tak pu-
blicznym iako i prywatnym
mniemaniem.

Wskazać, gdzie iak mówią,
odgrywało się najwięcej się
oddalito od porządku natury,
stad od najdawniejszych utra-
my się, exasom.

LXV. Powinności poddanych.

Każdy poddany winien,
1° przykładai się według mo-
żliwości do powszechnego Dobra,
przez poświęcenie czasu i swo-
ich prac i majątku dla po-
muwienia dochodów publi-
cznych.

2° Zachować ściśle umowy
towarzystwa i ustaw cywil-
nych.

LXVI. Prawa podda- nych.

Każdy poddany ma prawo,
1° być uczestnikiem wszelkich
korzyści towarzystwa, i fun-
duszy publicznych; dla uży-
wania w bezpieczeństwie swo-
jej własności, i wolności ^{umiar.} przy-
stojnej ^{koronny} myślenia, mówienia
i czynienia.

2° Być w towarzystwie w którym
wrodził się, wolnym, i stać sam
wolnością oddaleni się od niego.

LXVII. Powin-

[XVII. Powinności Mo- narchy?

Monarcha winien,

1.º Nie starannie o dobro po-
wzichne, oszczędnai go jako
dobry oyciec familii, i na pu-
bliczny obracać pożytek.

2.º Dotrzymywał umowy to-
warzyskiej, zapewnienia każde-
mu obywatelowi używanie
jego własności i wszelkich
praw w ogólności i w wyjątku.

Nie dopuszczać tej powinności,
i jeżeli starać się będzie iudynie
zabierając osoby i majątki;
nadle, ^{obowiązuje i jest} ~~siła~~ ^{siła} silnie odprze-
wodzić zamach, któryby iwr-
nie wolności mowienia, lub
tajemnie zagrażał wolności
myślenia.

To zarządzenie reputne, i jest
wzajem prawdziwego towarzy-
stwa, którego ^{wodze} ~~król~~ monarcha
trzyma prawym ręką.

[XVIII Prawa monarchy

Monarcha ma prawa,

1.º Wyrachować stan mają-
tku obywateli i potrzeby
kraju, a w tym stosunku
ogólna postanowić lixby po-
datków.

2.º Wybierać dochody z dóbr
narodowych, opłaty od obywateli,
i uczynić z tego użyć na po-
żytek

pożytek powszechny.

3. Wybierać pieniądze pod swo-
im Stemplem, i znaki wy-
rażające wartość monet poma-
zać sposobem ^{na godziwy} ~~prawnym~~ ^{prawy}, i któryby nie tamował
przemysłu lub handlu.

LXIX. O Czynkach rządu.

Axi monarcha nie może sam
wszystko ~~supis~~ ^{przełożyć} wydziały
rządu sprawować, obiera po-
mocników czyli urzędników,
mających go wyrażać w wa-
żnych sprawach publicznych,
mianowicie Ministrów, Pod-
skarbiów, Wódców i Sędziów.

Od tego wyboru zależy szczęście państwa,
albo nieszczęście, pomyślność
i klęska, chwata albo chałwa
towarzystwa politycznych. Ma-
drosi państwa powinni
strzeżeć od czynności tak wa-
żnych, ludzi dumnych, lek-
komyślnych, nieudatnych, któ-
rych intryga i podstęp wchodzi
mimo publiczną opinię,
~~która~~ ^{mogąca} ~~wschłaxai~~ ^{wschłaxai} ~~nie~~ ^{na} najpe-
wniejszy wybór monarchy.

Czynki rządu, oprócz powołania
obywatelskich które są ułożone,
przyjmując ustawy, biorąc na sie-
bie część obowiązków szczególnych,
monarchy względem obywateli.

Biada

Bieda tym którzy uchybią tej
Zakazany powinności i obowiązku. Albo
dlegną pod ciężarem powierzonej
sobie władzy, albo stuszną kosta-
ną przedmiotem wzgardy i nie-
chęci publicznej.

Alu gdy urzędnicy usprawiedliwia
klausami monarchy przez swoje
talenta i postępowanie chwalbne,
otrzymują pierwszeństwo nad in-
nymi obywatelami, i szacunek
panującego, którego następstwa
miejsc w narodzie.

LXX. o Ministrach.

Ministrowi, którzy zostają
przy boku monarchy, aby mu
pomocą byli w rządzeniu pań-
stwem, do wypełniania prze-
pisanych mu powinności, i utrzy-
mania praw jego, odbierają będą
pierwsze słuchania, i podawają na-
stępnie do wykonania i oży-
wienia ludowi.

Ministrowie rządzący Państwem, i
godni swego tytułu, są podobni
do Ciał niebieskich, które wiele
mają świetności, a najmniejsze
go spoczynku. Bacon.

Alu monarcha którego pierwszy
interes jest nieoddzielny od dobra
ludu, zawsze będzie miał oko
na swoich ministrów, którzyby
chcieli tajemnie doprowadzić swo-
je zamiary do stopnia najwyż-
szych godności i fortuny, albo
swych krewnych i przyjaciół
podsuwać. Ostrożność podobna
nie jest tak trudna jak wzmia-
nianie powierzeń; namyślności
ostrożnika, gustu, skłonności, twa
wzrostu

rzystwa które uczyniła, i cha-
rakter jego klientów, dostatecznie
zapewnia, skutek pomysłu.
Tęli minister przyjeżdża do swe-
go domu lekko myślny, i też
oboczą płać rozwińniętych, odwró-
tem samym swój sposób my-
ślenia. Ministrem Karbu.

LXXXI. O Łodokarbach.

Przyjmuje któryś monarcha zle-
cił wybrani dochodów publi-
cznych, mać powierzone sobie
bluździ do skarbu. Ale żeby nie
mogli stoczyć i nich naduży-
cia, i z publicznego skarbu ko-
rzystać przez zakazane we-
złarstwo i lichwę, monar-
cha ciągle czuwać będzie nad
nimi, i określi-mieniami
skarbu im zdawać rachunki
z wydatków krajowych. Tak-
że rachunki powinny być pro-
ste, jasne, z wyraźnym dowo-
dami dochodów, wydatków, i
wiadomości publicznej podane.

LXXXII. O Wodzach.

Wodzowi, któryś monarcha
podać onych dla bezpieczeństwa
i na obronę państwa, powin-
ni zawsze być gotowi wal-
czyć za ocyryne; Ponieważ
mogliby jednak obrócić własne
przeciwno niej się panujący
będąc ich ocyem, powinni w

ścisły

w ścisły utrzymywaj karność,
Dla zachowania ^{Obywateli} państwa. Oczekuj
knaś nie na to żywi, utrzymuj
i zaskarżaj nadaci iedney cześci
swych dóbr, aby nastawiać nista
na bezpieczeństwo wolności i
ciudze własności. Potnuj, nie
przełataj bądź obywatelom: oka-
żuj się nieprzejacielm oczekuj,
fłoro przełataj bądź patriotar-
staiu się odrodzonym dziedzicem,
skarpiacem twoj matki i karmi-
cielki.

LXXIII. o Sędziach

Urzednicy, ktorzy monarcha
czym pokladnikiem konstytucji
krajowej i swoich własnych u-
staw, po będa pilnowal siewny,
a strosowal się do drugich w wy-
wierzaniu sprawiedliwosci oby-
watelom, imieniem monarchy.

W tym względku ostatnim, mo-
narcha powinien być i baczny
aby do ich wyrokow nie wli-
zły się namiętności; ponieważ
mogliby się powadze uwolnić,
i kosztem ludu zyskować, albo
nadużywać swojej władzy na u-
cinienie tych ktorzyliby przejaw-
czyli afiar swych namiętno-
ści.

LXXIV. Źródło powodzenia
publicznego. Zwaismori

*) Architas filozof pitagoreyayk,
mówił, sędzia jest ottarzem, przy
którego niezapliwi szukaia.
schronienia.

ogrzysza osłabioną i zostanie przez
młodostach obywateli, cały ten
ciężar kuratorski przywali go na
nowo. Z drugiej strony, monarcha
zostaje w błędzie, albo przez
dworzan, swoich namów, i chci-
co by powinien potać się, mierz-
co by należało poprawić, uciska-
tych, którym powinien sprzyjać,
i nie wie: że to jest zabijać kura-
torską iacą iłotę. Tym sposo-
bem monarcha i lud ^{stają się} nie-
słuszni, a państwo uachyla się do
upadku, dotąd, jak porządek fi-
zyczny i moralny kuratorski jest
i kaducy.

IXXVI. Powstanie?

Choroby ciała politycznego również
jak ciała ludzkiego, kończą się
na przesileniu gwałtownym,
które sakości albo udradzi,
podług słaby lub mocny jego
organizacji. :)

Powstanie, czyli bunt przeciwko
władzy rządowej jest skutkiem
niechęci powszechnej. Niekiedy
pochodzi tylko z przemianą jego
oburzenia umysłów; kaducy
wynagrodzenia krzywdy, pokre-
nowa następni spokojność.
Prasem powstanie które śmier-
głuchy wznieca, kończy się na
warunkach

*) Byt ludu fizyczny jest krótko-
trwającym; jego życie polityczne
nie tylko jest składaniem, ale i
następnym. Na owe bieżące, kró-
toko każde pokolenie jest jak p-
pychana przez tę leśną następną.
A więc urządzenie tego bytu, nie
jest wyłączeniem własności, teraźniejszo-
ści pokolenia. Ma o Towarzystwo
iż może ma tylko prawo doczesnego

uży.

uzyskania i dziedzictwa, które prze-
stało zapisanie i odkasnie przystość;
każdy lud ziemny, może korzy-
stać z tego spadku; ma prawo po-
lepszyć go jeszcze, ale nie ma prawa
pogorszenia tej dziedziny dożywczości,
ze szkoda potomności. Dobro publiczne
w jego rękach jest tylko składek, któ-
rego mu nie godzi się naruszać; a
względem przyszłych pokoleń, więcej nie
ma wolności nadużycia, jak każdy obywatel
nie ma wolności szkolenia drugiego. Ataki-
chego wiedzieć, co ludowi jest wolno odnieść w
rzędzie, prawach, [rozumieć się tu też demokratyczny]
ustanowienia, które mają do Próżności przystać, trzeba
rozstrząsać, w czym odwołanie może być tego potomkom i
żyjącym, bo gdyby wziął wolność obywatela obcego,
samotnego i niepełnego, mógłby w niektórych chwilach
swojego bytu niesamowolnego i samowładnego, w innych
naspokojenie przestępcy powinno, i porządku
szkodliwych pokoleń. Marmontel.

Imy tego strasny przykład w

wążeń odmianach rzad, a
potem Duchy domowemi o-
budzone roztęki, z większą ni-
równości moca, działając. Na-
konie ^{rozkaz} ~~także~~ powstanie dowo-
dzi ^{także} powzięcia depresji oby-
czajów, i grozi krajowi ku-
petnym apadkiem.

I. XXVII. Rozwiazanie towarzystwa

Jeżeli praca nieudolna albo ste-
bosa zbyt ciężka, Rząd powin-
ności uchybia konstytucyjny
krajowa przepisanych, zwia-
zek towarzystwa dąży do nagły,
albo wolności potrzebny; zanie-
sion w samowładztwo lub bez-
ład; po czym nastąpi zupełne
^{rozwiązanie} ~~rozwiązanie~~ towarzystwa. Mili-
taryzacja Francuskiej.

I. XXVIII o samowładztwie

Gdy samowładztwo nie uznaje
żadnych powinności, a niewola
żadnych praw nie uznaje, spra-
widliwe towarzystwo obywateli
cierpieć nie może; lecz na-
ród ludzki wspaniały i lito-
ściwy zostawia iść tyranom
nadzieję przebaczenia, a nie
wolnikom otwiera ^{miękką i przystępną} ~~szkolenie~~.

I. XXIX. o Bezrządzie

Anar-

^{cyli Niciad,}
Anarchia żadney podległości
nie uznająca, mięska obowia-
zki z prawami, dostojność ze
interesem, przedmiotem z infor-
macją. A tak ^{nawet} ~~exotno~~ publiczn^a
^{niciada} ~~stadnac~~ prostród skat i korszary,
nie może uniknąć rabunka al-
bo rozbicia.

LXXX. Rozmnożenie ludów.

Ziemia jest zbyt obszerną i
powiększona liczbą narodów,
aby się mogły w jedno staczać
towarzystwo i wspólnie dla uszy-
stkich ustąpić zamiary. A tak
ludzy na różne podzieliły się to-
warzystwa, nie kalwając sobie
o drugich.

LXXXI. Podziałkuli ziem- skiej. - Morze wolne.

Kula ziemiska była ^{przeznaczona} ~~dana~~ dla
wszystkich ludzi, lecz z ob-
wiazkiem pracy. A gdy nie
wszyscy dopełnili tego warunku
przez pieważstwowiem nadaniem,
nastąpił podział ziemi dosyć
nie równy między różnymi ludz.
Każdy sobie zachował grunt
który uprawiał, i starał się być
wzrynie go ^{jak} ~~may~~ ^{lepiej}.

Każdy naród mógł swadno, na po-
mocy swoich osad pomorostu,

przywrócić

prawy własne sobie cześć mora-
które ich obliwa; lecz morze
w powiększeniu wolności będzie
dla wszystkich ludów; wszyscy
bez względu na małą do niego
prawo, i wspólny interes a-
trzymywania wolnej żeglugi,
która zbliża mieszkańców róż-
nych części świata.

I. XXXII. Powinności na- rodów względem ^{siebie} narodów.

Pierwsza powinność jednego
narodu względem drugiego, nie
szkodzić mu bynajmniej.

Narody również jak ludzie stoje-
gólnie podlegają ustawom spra-
wiedliwości odwiecznej. Druga
powinność jednego narodu wzglę-
dem drugiego, pomagać mu
w potrzebie. Wszyscy królowie
chcą się braćmi, wszyscy
narody powinny być przyjaci-
elami.

I. XXXIII. Prawa służące narodom.

Każdy naród ma prawo,

1.º Bronić swoich własności
prawych. Potrzeba upoważnić
do prowadzenia wojny.

2.º Wezwać pomocy innych na-
rodów w przypadkach nadzw-
yczajnych, i gdy nie może sam

sobie

sobii karadzić. To prawo z po-
rządku wypływa opatrności;
ale potrzeba używać go z umiar-
kowaniem; inaczej kamienia się
w bezprawie. Duma, chciwość
zaborów, wszelkie ^{się} dążenia
ciężkie, własność celom zaogro-
nia własnych granic, polityka
niepokojna, despotyzm który
wypłacane prawa sobie przy-
właszcza, ^{ubliżając} ~~własność~~ prawom
narodu ^{ciężko} względem drugiego.

I. XXXIV. Interes ogólny

Różne towarzystwa poli-
tyczne nie są, tak ograniczone,
określone, aby nie mogły exis-
tować między nimi zachodzić stosun-
ki ze względem powszechnego
interesu ludzkości. Zebrały się
nawet nieznaczenie obok to-
warzystw głównych i panu-
jących pewne zgromadzenia
takim, nie zależąc od ustaw
kraju, które bez żadnej
pomocy orzeka, kuriozności, się
codziennie, i nieświadomie roz-
szerzając swój zakres, który
coraz więcej stania się użytkowy.
Handlowi przypisać należy to
spółuczestnictwo dobroczynności
wzajemnej.

*) „Nad to, jak mówi Montesquieu, ma-
handel. porbywa się uaród skłoni-
wył przesądów: iakoż, iest to ma-
wie nieaprecjowuie rodu, że
wzrost, gdzie obywatel się ta-
godue, handel kwitnie; a gdzie
iest handel, obywatel strąca się ta-
godue.” To prawda, iak wiele
innych, nie iest bez wyjątku. Not. 1to.

I. XXXV. Wexle handlowe.

Handel przez swoie wpływy
do wszystkich punktów za-
mieszkaney ziemi, sprowadza
biedni dla każdego kraju pto-
dy różnych klimatów. — Gdy
handlujący nie mogli swoich
towarów uwolnić od poborów
celnych i opłat portowych, unii-
li przynajmniej ochronie sway
kredyt od zżerstwa monarchów,
którzy nie znają praw i dobro-
dziejstw handlu.

Lędzi wtoscy byli pierwszymi
którym potrzeba wskazała ten
wynalazek szczęśliwy.

I. XXXVII. Przeczpospolita nauk.

Przeczpilita nauk która w
swoim obwodzie zamyka uszy-
stkie prawdy znane i uszy-
czne odkrycia, powinna każde
pokolenie narodu oświecać w
umiejętnościach różnych wieków.

Dania pierwszy pokazała przy-
kład państwu monarchickiemu
zmissiony niewoli druku, po-
zwalać każdemu swoie my-
śli wyjawiać, i taką wolności
i iaką i powziąć. Ta wolność
stusznia iest, bez wałpienia,
gdy iij nie nadużywa^{my}.

W tym
razie,

razu, autor który wykroczył przeciwko przystojności, obyczajom albo spokojności publicznej, podlega karze przepisanej prawem ^{przeciwko} dla winowajców ^{mu} tego rodzaju. Nie nadto sprawiedliwego.

LXXXVII. Ułeczność publiczna.

Ułeczność publiczna, trzymając w rękach szale, na której uszytych zarówno czynności wazy, ^{jakie} ~~przemian~~ ^{staje} ~~gwałt~~ trybunatu i świątyni; wymierza, będzie chwalebna albo niestała, niekiedy i wielkim, królom i narodom, a ich wyroki będą niewodne.

Narody polerowne zachowaniem najwyższych prawa honoru; ^{Polacy} ~~ci~~ szczególniej ~~zastawili~~ ^{celują} w tym względzie ~~na~~ ~~zawieszali~~; bożdażby ten ogień święty rozszerzył się powraskami!

LXXXVIII. Tolerancja powszechna.

Sumieniu jest świętem schronieniem, którego niepodległość szanować w każdym narodzie.

Jakkolwiek sposobem ludzie oddają cześć swoim uświęconym, i cześć nawet ^{gdy} ich uchybiają, Pójdźże stoncem przysięgać, i równa, spurszona rosa dla uszytych.

Oto

„Czyż macie się nienawidzić o ludzie! mówi Thales, dla tego, że jedni od drugich różnicie się w sposobie myślenia!”

7) Gdy ustawy krajowe dostawiają wy-
kazania różnych religij, powinny też
dawać pomoc, aby te, cierpiące
się na wzajem, bo wzajemna reli-
gia, która jest niecierpiąca, stać
się, przesładowcą, i tak tylko się jej
oddany powa wdrożenia z miłości.
Nikt nie chce być, aby, ma-
noważ, ustawa, nie tylko, te wzajem-
nie religie nie wzajemnie, spokojno-
ści publicznej, ale nad to, aby
zachowywały się wzajemnie.
Religia chrześcijańska, zasadzona na
miłości bliźniego, chce być, wzięcia,
aby każdy, lud, miał, najgłębsze, mi-
łosierdzie, bo te są największym
dobrem dla towarzysza. Duch praw k. 228.

na zapatrywając
Oto wzór, jaki powinniśmy ~~uważać~~
Dawać ci wszyscy, którzy chcą
być prawdziwemi ojcami lu-
dow. *)

Niniejszy zbiór powińności i
praw wszystkich ludzi, ugrun-
towany jest na rozsądku, stu-
sności i ludzkości; ich szczęście
jest niedoścignione od zasad w tym
matym ^{szczęściu} ~~kodeksie~~ ^{diethu} ~~zamiętniętych~~;
wszystkie odnoszą się do po-
rządku fizycznego i moralnego,
który powinien ^{wszyst-}
skimi rozumnie istoty;
bogactw ^{to pragnie} ~~głównie~~ ^{te} mile przyjąć, ^{nie}
mity ^{nie} ~~z ochotą~~, i ~~tych pragnie~~
sów nigdy nie ^{ich} ~~prześcigniętych~~ ^{znowa}!

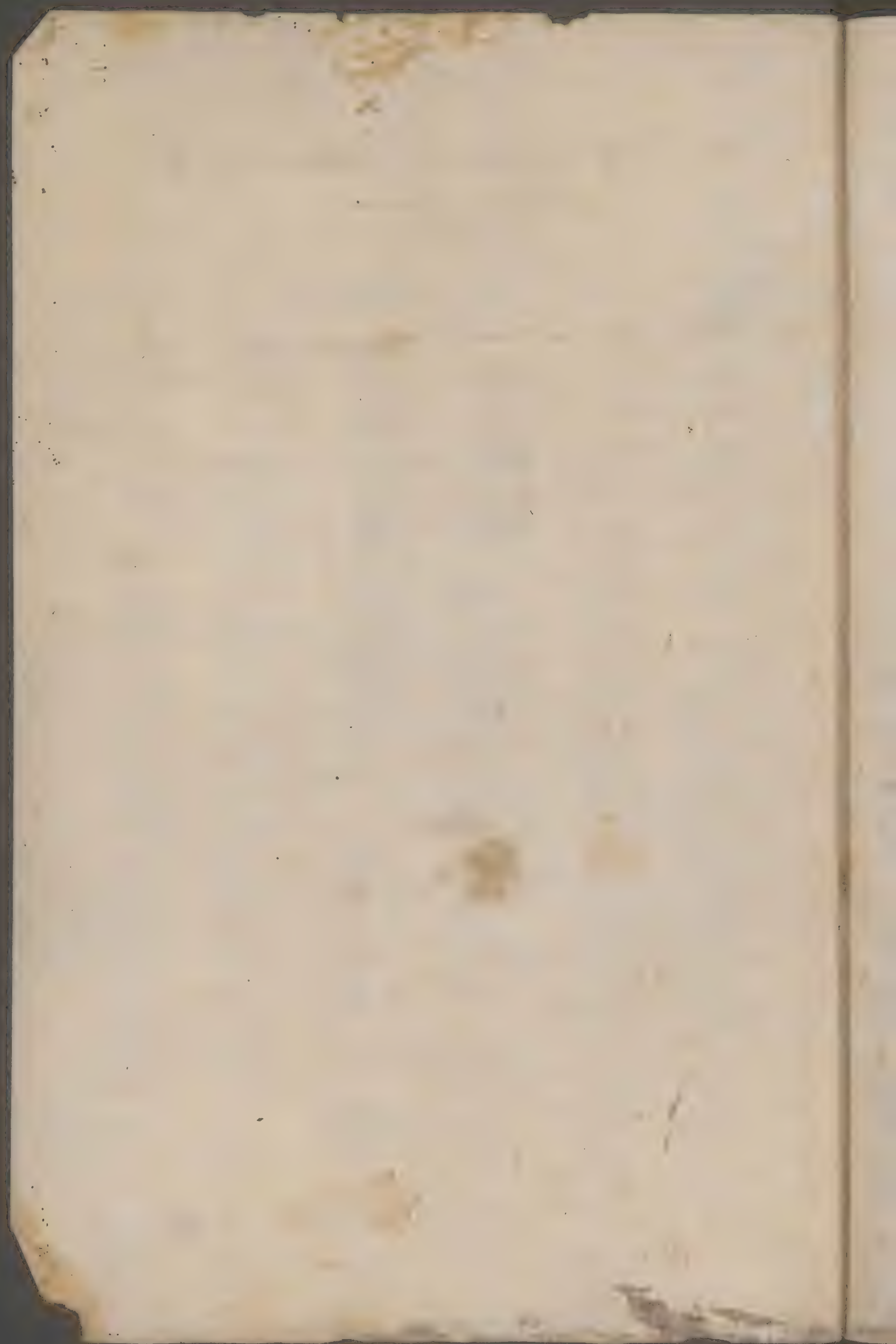
Do

Jasnie Wielmożnego Stanisława Wodnickiego, Prefekta
Departamentu Krakowskiego.

Zasady Ustaw politycznych i cywilnych na Ogaszty przetożniejszy i-
zuk, składam w rękę Twoję, Szanowny Prefekcie. - Kto, tyle dat do-
wodów Obywatelskich Cnot, i umiał sobie zjednać Serca wosyp-
kich Obywatelów, temu stuznie należy się ~~Wosyp~~ ocnali pu-
blicznego i szerególnego Poważania.

S. M.

Kodex Poramui

